

HATAY SORUNU VE İBRAHİM ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER'İN FAALİYETLERİ¹

Ömer Ali KESKİN²

Öz

Bu çalışma, Hatay (Sancak) Sorunu olarak bilinen ve Türkiye Cumhuriyeti yönetimi tarafından bir dava olarak önem atfedilen konuda İbrahim Şükrü Sökmensüer'in yaptığı faaliyetleri ele alır. Hatay Sorunu'nun çözümüne yönelik yapılan çalışmalarda etkin ve kritik görevler alan Şükrü Sökmensüer bu çalışmalarını Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak yürütmüştür. Şükrü Sökmensüer, Hatay Sorunu'nun çözümü aşamasında zaman zaman inisiyatifler almış, buna bağlı olarak kritik kararlarla davanın olumlu sonuçlanmasına önemli katkılar sağlamıştır. Hatay Sorunu'nda, Fransızların tüm karşı duruşuna rağmen, Türk hükümetinin kararlı duruşu davanın kazanılmasında etkili olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün davayı kendi davası olarak benimsemiş olması ve buna yönelik olarak Şükrü Sökmensüer ve diğer çalışma arkadaşlarını bu davanın kazanılması için görevlendirmiş bulunması sorunun çözümü için gerekli olan en önemli aşamayıdır. Şükrü Sökmensüer, gerek Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak gerekse bireysel çabaları ve verilen özel görevleri çerçevesinde bu davanın kazanılmasında etkili olmuştur. Sökmensüer, Hatay Sorunu'nun en kritik dönemlerinde ve kriz anlarında duruma önemli müdahaleler yapmış, bu müdahaleleri sonucunda sorunun başarılı bir şekilde çözümü sağlanmıştı. Şükrü Sökmensüer, Hatay Sorunu halledildikten ve ardından oluşan Hatay Devleti de sona erdikten sonra Hatay'ın ilk valisi olarak atanmış ve burada önemli çalışmalar yapmıştır. Şükrü Sökmensüer'in Hatay'ın kurtarılmasından sonra buraya ilk vali olarak atanmış olması, onun Hatay Sorunu'nun çözümündeki etkisini ve Hatay Davası'na verdiği katkıyı göstermesi bakımından önemliydi.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Şükrü Sökmensüer, Hatay Sorunu, Hatay Davası, Sancak Sorunu

Hatay Issue and İbrahim Şükrü Sökmensüer

Abstract

This study investigates how İbrahim Şükrü Sökmensüer contributed to the solution of the Hatay (Sanjak) issue, a problem filed a lawsuit by the Republic of Turkey. Şükrü Sökmensüer, who conducted effective and critical tasks for the solution of the Hatay Problem as Secretary General of Hatay Sovereignty Society, took initiatives from time to time in the solution process, and accordingly made important contributions to the positive result of the case with critical decisions. The resolute stance of the Turkish government in the Hatay Issue was influential in winning the case, despite all the French opposition. Mustafa Kemal Atatürk considered the problem as his own and appointed Şükrü Sökmensüer and his other colleagues for the solution of the problem. Şükrü Sökmensüer, having been given special duties as General Secretary of the Hatay Sovereignty Society, was very influential in the solution process. Sökmensüer made important interventions in the most critical times of the Hatay Question and in the moments of crisis. Şükrü Sökmensüer was appointed as the first governor of Hatay after the settlement of the Hatay Problem and the end of the Hatay State, and he conducted important tasks. The fact that Şükrü Sökmensüer was appointed the first governor after the settlement of the problem was seen as a result of his contribution to the solution of the Hatay Problem and his contribution to the Hatay Case.

Keywords: İbrahim Şükrü Sökmensüer, Hatay Issue, Hatay Case, Sanjak Problem

- 1 Bu makale "Tek Parti Dönemi'nde Bir Asker, Devlet Adamı ve Siyasetçi: İbrahim Şükrü Sökmensüer" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.
- 2 Öğretim Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, omeralikeskin@hotmail.com,

Giriş

Türkiye'nin Ortadoğu ve Arap Coğrafyasına açılan en önemli kapısı durumdaki Hatay bugün olduğu gibi tarihte de stratejik bir öneme sahipti. Osmanlı döneminde Sancak olarak bilinen Hatay ve yöresi batılı güçler için de Ortadoğu'nun kontrolü bakımından kritik bir coğrafya olarak görülmüştü.

Birçok bakımdan önemli ve stratejik konumda bulunan Sancak, I. Dünya Savaşı sonunda işgale uğramış, bu işgalden sonra Osmanlı egemenliğinde bulunan toprakların dışında kalmıştı. Sancak, Milli Mücadele döneminde işgal altındaydı. Fakat bu bölge Misak-ı Milli sınırları içinde düşünülüyordu. Bu bakımdan Sancak'ın Misak-ı Milli sınırları içine dahil edilmesi için önemli bir mücadeleye girilmişti. Bu mücadele uzun bir sürece yayılarak bir dava halini almıştı. Hatay sorununun başlangıç noktası, Mondros Mütarekesi ile Misak-ı Milli³ sınırlarının bozulması ve buna bağlı olarak Sancak'ın bu sınırlar dışında kalmasıydı. Milli Mücadele'de oluşan gelişmelerin ardından 20 Ekim 1921'de Fransızlarla bir itilâfname imzalanmış⁴, 30 Mayıs 1926'da Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi akdedilmiş, 3 Şubat 1930 protokolü çerçevesinde Suriye ile olan sınırlar belirlenmişti. Bu aşamalardan sonra, 9 Eylül 1936'da Suriye'nin bağımsızlığı kazanması yönünde gelişen olaylar Hatay sorununun doruk noktasına ulaşmasına neden olmuştu. Çok hızlı bir şekilde gelişen ve adeta bir kriz durumunu alan mevcut durum Türkiye'yi yeni kararlar almaya zorlamıştı. Böylece Türkiye bu sorunun çözümüne dönük önemli girişimlerde ve faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı.

Hatay meselesinin asıl olarak, İngilizlerin kendi ordusuna lojistik destek sağlamak istemesi ve bu doğrultuda İskenderun'a işgal girişiminde bulunmasıyla başlamıştı. Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra gerçekleşen bu duruma karşı silahları bırakılan ordunun başında bulunan Mustafa Kemal Paşa karşı çıkmıştı. Gerçekte, Mondros Mütarekesi mütareke olmaktan çok kayıtsız şartsız teslim oluş demekti (Budak, 2002, s. 836). Zira işgal güçleri istedikleri bölgeyi ve kendi direttikleri şartlar çerçevesinde işgal ediyorlardı. Mustafa Kemal'in ordusu bu sırada Halep'te bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa bu işgale karşı direnmek istemiş, bunu kabul edilemez bulmuştu. Bu amaçla İstanbul Hükümeti'yle iletişime geçmişti (Pehlivanlı ve Melek, 2011, s. 45). Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Grup Komutanı sıfatıyla İskenderun'un işgaline karşı gösterdiği direniş bir sonuca ulaşamamıştı.

3 Türkiye'nin ulusal bağımsızlık ve egemenlik çerçevesi olan bu "and" Türk dış politikasının uygulama ve tartışmalarında göz önüne alınan bir anlayıştır. Fakat bu Türkiye'nin sınırlarını gösteren bir harita anlamına da gelmez. Meclis'te kabul edilmiş olmasına rağmen bir yasa veya hukuksal bir metin de değildir. Belirli ilkelerin savunulması anlamında bir kararlılığı ifade eder. Bu anlamda Hatay, Misak-ı Milli sınırları içinde olarak belirlenmiştir (Ada, 2005, s. 35).

4 Bu İtilâfname ile Türkiye'nin güney sınırları tespit edilmiş, fakat Sancak Türk toprakları dışında bırakılmıştı. Sancak'taki Türk unsurların menfaati korunmuş, muhtariyetin oluşması zemini hazırlanmış, Türk dili resmi dil hüviyeti kazanmıştı (Pehlivanlı, Sarıay ve Yıldırım, 2001, s. 1,35).

Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşan işgal girişimlerinden sonra Fransızlar Hatay'a asker çıkarmıştı. Milli Mücadele sürerken Fransa ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde Hatay (Sancak), Antakya ve İskenderun'u içine alan bir bölge olarak Türkiye sınırları dışında kaldı (Pehlivanlı, Sarınoy ve Yıldırım, 2001, s. 1 ; Demirel, 2014, s. 263). Türkiye böylece Fransa ile mücadele etmekten kurtulacak ve güney sınırlarında önemli bir güvence sağlamış olacaktı. Zira dönemin zor koşullarında bu bile önemli bir başarı olarak görülmüştü. Türkiye buna rağmen hem bölgeye hem de bölgede kalan Türk nüfusa karşı sürekli ilgili bir durumda kalmıştı.

Sancak sorunu, yeni gelişmeler ve buna bağlı olarak oluşan süreçler sonunda yeni bir aşamaya geçmişti. 1936'da Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vermek istemesi ve bunun bölgede yeni gelişmelere sebep olması ile kritik bir döneme girilmiş oldu. Türkiye Hatay'ın Suriye'ye bağlanmasını istemiyordu. Bu bakımdan yeni bir siyaset oluşturma gereği duyulmuştu. Konu Milletler Cemiyeti'ne götürüldü ve mesele uluslar arası bir boyuta taşındı. Türkiye'nin tezine göre Türkler Sancak'ta çoğunlukta idi. Bunun Milletler Cemiyeti tarafından görülmesi isteniyordu. Türkiye ile Fransa arasında oluşan Sancak gerilimi Avrupa'da başlayan siyasi kaosu olduğu döneme denk gelmişti. Bu çözüm arayışının hızlanması ve konunun uluslararası bir sorun olarak ele alınmasına vesile olmuştu. Zira, Fransa ve Türkiye arasında ortaya çıkabilecek bir anlaşmazlık yeni bir krize ve oluşturulmaya çalışılan ittifaka zarar verebilirdi. İngiltere böyle bir durumun yaşanmaması için, dış ilişkilerinde Suriye'ye bağlı fakat bağımsız bir Sancak oluşumu için önerilerde bulunmuş ve konu farklı bir boyuta dönüşmüştü (Demirel, 2014, s. 263-264). Türkiye'nin de kendi politikasına uygun önerileri mevcuttu ve bunların uygulanması için kararlılık göstermekteydi.

Türkiye'nin Sancak (Hatay) politikası, Atatürk tarafından oluşturulmuş bir politikaydı. Bu politika diğer kurum ve kişilerin de dahil olduğu bir şekilde yürütülüyordu. Mustafa Kemal Atatürk, Hatay Sorununun çözümünü sürecinde mevcut Cumhurbaşkanlığı makamından dahi vazgeçerek bu davayı sonuca ulaştırmak için tarifsiz bir kararlılık göstermekteydi (Budak, 2016, s. 20, 118). Atatürk'ün bu şekilde kararlı duruşu yeni politikalar oluşturmayı da kolaylaştırıyordu. Buna göre önce Hatay'ın bağımsızlığı sağlanacak ve böylece Suriye yönetiminden koparılacak ardından da Türkiye'ye ilhakı gerçekleştirilecekti. Abdurahman Melek bu politikayı şu şekilde dile getirmişti: "*Davanın başından beri maksat ve hedef bu idi. Anavatana kavuşmaktı. Müstakil olarak kalma bir safha bir geçitti. Esas çalışmalar, bütün çarpınmalar anavatana kavuşmak içindi*" (İnan, 2011, s. 225).

Sökmensüer'in Hatay Sorunu'na Yaklaşımı ve Faaliyetleri

Hatay davasına ilişkin faaliyetlerin adresi Hatay Egemenlik Cemiyeti'ydi. Antakya-İskenderun ve Havalisi İdare Heyeti⁵ tarafından oluşturulan Hatay Ege-

5 İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla da bilinir (Ada, 2005, s. 113).

menlik Cemiyeti merkez olarak Dörtıyol'u seçmişti. Cemiyet sivil bir dernek olmakla birlikte diplomatik bir misyon özelliği de göstermekteydi (Ada, 2005, s. 113 ; Demir, 2012, s. 53). 1936 yılından başlayarak hemen hemen bütün faaliyetler Hatay Egemenlik Cemiyeti vasıtasıyla yürütülmüştü. Hatay'da elde edilen bilgiler, oluşturulan raporlar ve yaşanan gelişmelere ait dokümanlar Dörtıyol'da toplanıyor ve buradan Egemenlik Cemiyeti fahri başkanı Tayfur Sökmen ile Emniyet Genel Müdürlüğü temsilcisi vasıtasıyla Ankara'ya bildiriliyordu. Ankara'da faaliyetlerini yürütmekte olan Hatay Egemenlik Cemiyeti⁶ elde edilen bilgiler çerçevesinde durumu değerlendirerek gerekli mercilerle istişare yapıyordu. Bu istişare ve görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan kararlar, emirler veya talimatlar yine aynı yol ve şekilde Dörtıyol'a iletiliyordu (Pehlivanlı, vd., 2001, s. 87).

Şükrü Sökmensüer, Hatay sorunun çözümü sürecinde Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmaktaydı. Bu görevinin yanı sıra Hatay Egemenlik Cemiyeti'nin Genel Sekreterliği'ni de yerine getiriyordu. Sökmensüer, Hatay meselesiyle doğrudan ilgilenmiş, çalışmaların merkezinde bulunmuş ve buna ilişkin kritik görevler ifa etmiş bir bürokrattı. Sökmensüer vazifesini ve vazifesinin önemini şu cümlelerle ifade eder:

"Emniyet Genel Müdürü olarak ve ayrıca Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak, Hatay mücadelesini adım adım takip görevini bana vermişlerdi. Şükrü Kaya, Hatay Ergenlik Cemiyeti Başkanı idi. Binaenaleyh onun direktifi ile bu mücadeleyi takip etmek görevini üzerime aldım. Bu görevin devamı sırasında, Hatay'da cereyan eden olayları izlemekle beraber, o zaman Dörtıyol'da bulunan Tayfur Sökmen ile temasımızı koruduk. Benim başlıca çalışmam; yapılacak halk oylamasına mümkün olduğu kadar Hataylıların çok sayıda katılmasını sağlamak için Türkiye'de var olan Hataylıları, her birine ayrı ayrı harcırah temin ederek Hatay'a göndermektir" (İnan, 2011, s. 101-102).

Sökmensüer'in öncelikli görevi, 1918-1921 yılları arasında Hatay'ın işgal edilmesinden sonra bölgede işgalcilere karşı mücadele etmiş fakat daha sonra göç etmek zorunda kalmış olanların tekrar yurtlarına iade edilmesini sağlamaktı. Sökmensüer'in aktif olarak ve yorucu bir biçimde mesai harcadığı bu konu Hatay'ın kurtuluşunu sağlayan siyasî ve bürokratik çalışmaların en önemli kısmı olarak öne çıkmıştı (İnan, 2011, s. 234-235). Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmakta olan ve aynı zamanda Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak vazife gören Şükrü Sökmensüer, Hatay sorununun çözümüne dönük olarak yapılması planlanan seçimlerde Türk tarafının istediği sonucu alabilmesini sağlayacak birçok çalışma yürütmüştü. Bu çalışmalar çok yönlüydü. Sökmensüer, İskenderun'da bulunan Antalya sayılavı Tayfur Sökmen'e gönderdiği bir mektupta çok önemli bilgiler paylaşmıştı. İskenderun'da bulunan Türk Serbest Mıntika Tetkik Heyeti'nden alınan ve Sökmen'e gönderilen 26.11.1937 tarihli bu mektupta şu bilgiler paylaşılmıştı (Türk Tarih Kurumu Arşivi MS-TS-5-25/25, s. 3).

6 Soyak'a göre (2016) Hatay Teşkilat Merkezi.

"Aydın 19'undan beri Hatay'dayız. Aldığımız direktifler dairesinde çalışıyoruz. Bir yandan teknik işlerimiz bakımından lüzumlu olan malumatı toplamakla meşgulüz. Bildiğiniz makamlar ve bilhassa liman şirketi istediğimiz malumatı vermekte müsik davranmakta ise de buradaki arkadaşların himmetile işimizi ilerletmeye muktezi vesaiti temin etmekteyiz. Diğer taraftan vaziyetin icap ettirdiği şekilde hareket ediyoruz. Burada bulunmamızın ve takip etmekte olduğumuz mesai tarzımızın iyi neticeler vermekte olduğunu görmekteyiz. Bu maruzatımıza hemen şunu da ilave edelim ki umumî bakımdan Hatay'da karşı tarafın faaliyetine muvazi olarak daha geniş bir plan üzerinde daha canlı bir surette ve daha konkre bir şekilde harekete geçilmedikçe intihabatın lehimize neticelenmeyeceğinden endişe etmekteyiz. Müşahadelerimizi ve bu hususta alınmasının faydalı olacağını düşündüğümüz tedbirleri makamu alilerindeki görüşmelerimizde tekrarrü ettirildiği veçhile teşriflerinde bay Numan Menemencioğlu'na mufassalan izah edeceğimizi saygılarımızla arzeder derin hürmetlerimizi sunarız"

Sökmensüer Hatay'da hem seçim ve seçmen işleriyle uğraşmakta hem de parti içinde veya diğer teşkilatlarda meydana gelen uyuşmazlıkları çözmeye çalışmaktaydı. Amacı birlikte hareketi sağlamaktı. Sökmensüer 8.11.1937 tarihli bir yazısında bu günkü heyetin Hatay davasını bakımından yeterli olmadığını, bu davayı yürütecek kudret ve kabiliyette bulunmadıklarını belirtmişti. İtimat edilecek bir heyetin kurulmasını gerekli gören Sökmensüer yeni oluşturulacak heyetin herhangi bir sarsıntıya fırsat vermeyecek nitelikte ve tertip ve nizamda olması gerektiğini dile getirmişti. Bu görüşlerini Tayfur Sökmen'le paylaşan Sökmensüer, Sökmen'in kendisine belirttiği listeye mutabık kalmıştır. Bu listeye bir şartla evet diyebileceğini belirten Sökmensüer yeni kurulacak heyette Hatay'ın sevilen ve ileri gelen ailelerini temsilen birer mümessilin de bulunması gerektiğini belirtmiştir. Kurulacak heyetin gelecekte Hatay'da kurulacak olan hükümeti temsil edeceğini, bu bakımdan bu heyetin içinden bir faal heyetin çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu faal heyetin bütün mesuliyeti alarak hazırlanması gerektiğini de belirtir (TKT Arşivi MS-TS-5-29/29, s.2-3). Ayrıca, önceden kararlaştırılan çalışma programı esas çerçevesinde oluşturulacak kültür, içtimai yardım, propaganda şubelerine itilaflar dikkate alınmayarak ve geçmişte yaşanan olumsuzluklar da göz ardı edilerek bütün Türklerin ve Eti Türlerinin de davet edilmesinin oldukça faydalı olacağını söyler (TTK Arşivi MS-TS-5-29/29, s.3).

Sökmensüer'e göre Hatay Davası yerinde, yani Hatay'da kazanılacak bir davaydı. Bu konuya ilişkin görüşlerini Tayfur Sökmen'e şu şekilde ifade etmişti:

"...Tam bu günlerde heyeti faalenin başında ve bizzat Hatay'ın içinde zatı alilerinin kıymetli huzurunuzun bulunması fekalade lazımdır. Ben senin yerinde olsam yirmi senelik fedakarlığımın son gününü de bizzat yaşama sevdasına kapılacağımı ve doğruca oraya gideceğimi zannediyorum. Sizin Hatay içinde bulunmamanız hiç olmazsa bize yüzde yirmi kaybettirir. Yüzde yirmi beş mebusluk yer denmektir. Bunu hatıra olarak arzederim" (TTK Arşivi MS-TS-5-29/29, s. 4.).

Hatay Sorunu'nun çözümü sürecinde birçok yöntem izlenmişti. Bunlar içinde askerî, siyasî ve diplomatik girişimler ön plandaydı. Fakat bunların yanı sıra farklı ve etkili yöntemler de kullanılmıştı. Bunlardan biri de Suriye'nin kuzeyine yönelik yapılan girişimlerdi. Burada önemli faaliyetler yürütülmüştü. Bölgenin siyasal katılımını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştı.

Hatay Sorunu'nun çözümünü yönelik bir diğer faaliyet de Nakşi Şeyhi Servet Akdağ'ın Hatay'a gönderilmiş olmasıydı. Şeyh Servet burada birçok faaliyetlerde bulunmuştu. Halkın Türkiye'ye katılım konusunda karar vermesinde etkili olmuştu. Dr. Abdurrahman Melek'in aktardığına göre Hatay halkı Şeyh Servet'in gelmesinden sonra şapka giymeye başlamıştı. Şapka bir anlamda Türkiye taraftarlığının simgesi durumundaydı. Buna karşılık Ermeniler ve Araplar fes giyiyordu. Fransızlar, Müslüman ahaliyi Türkiye taraftarlığının simgesi olan şapka aleyhine kışkırtarak karışıklık yaratmaya çalışmıştı. Şeyh Servet aynı zamanda dinî ve millî konular üzerinde vaazlar da vermişti. Şapkanın din karşıtı bir simge olmadığına halkı ikna etmeye çalışmıştı (İnan, 2011, s. 102). Şeyh Servet'i gizli yollardan Hatay'a götüren kişi Şükrü Sökmensüer'di. Söz konusu dönemde Hatay Sorunu ile yakından ilgilenen ve aynı zamanda Emniyet Genel Müdürü olan Şükrü Sökmensüer bu konuya ilişkin şunları dile getirmiştir:

"Hatay nüfusunda kayıtlıymış gibi, iki maliye müfettişini de oraya gönderdik. Bunların arasında bir de meşhur Nakşibendi şeyhi -ki Atatürk çok severdi- Servet Hoca'yı da ben Osmaniye'den dağlar üzerinden geçirerek Hatay'a indirdim. Bu halk oylamasından evvel propaganda için. Çünkü 90 bine yakın Alevi vardı. Onların arasında da bu servet Hoca propaganda yapabilecek adamdı" (İnan, 2011, s. 102).

Şeyh Servet (Akdağ), I. Meclis'de Bursa Milletvekili olarak görev yapmıştı. Milli Mücadele'nin başlarında Rusya ile oluşan yakınlaşma sürecinde komünist eğilimi göstermiş ve aynı zamanda da Yeşil Ordu grubunda yer almıştı. "Komünistlik İslam esaslarına uygundur" düşüncesine sahip olan Şeyh Servet (Akdağ) Hacıbayram Cami'si yakınlarında verdiği vaazlarla belli bir kitleye hitap etmişti. Burada açtıkları kulüp genellikle bu tür konuşmalar için kullanılmıştı (Atay, 2006, s. 281-282). CHP Hatay vilayet evraklarına göre Servet Efendi 1933'ten itibaren Hatay'da bulunmuştu. Burada ve yakın çevresinde feragatle çalışmış, millî hisleri tahrik ve yeni rejime karşı umumî ve millî kamuoyunu aydınlatmak amacıyla vaazlar ve konferanslar vermişti.

Hatay Sorunu'nu çözüme kavuşturmak için başvurulmuş yöntemlerden biri de askeri idi. Hatay konusunda krizin en üst düzeye tırmandığı süreçte Türkiye askeri güç kullanmak konusunda oldukça kararlı davranmıştı. Zira bölgede Türk askerinin bulunmaması durumunda önü alınamayacak mezalimlerin yaşanması olasılığı çok yüksekti. Türk halkı kendini güvende hissetmiyor, sürekli tehdit altında yaşıyordu. Sökmensüer bu süreci şu sözlerle aktarmaktadır:

"Bu halk oylaması devam ederken Fransızlarla da bir anlaşma yapıldı ve halk oylaması bizim lehimize sonuç verdi. Bunun için halk oylamasından önce, oylama sırasında herhangi bir olaya neden olmamak, mahalli asayiş ve Türklerin selametini sağlamak amacıyla bir mürettep alayın Hatay'a gönderilmesi esas Fransızlarca kabul edilmişti." (İnan, 2011, s. 102).

1938'de gerçekleşen bu askeri hareket Fevzi Çakmak'ın direktifleriyle oluşturulmuştu. Alay'ın Hatay'a nasıl gireceğine ve kıtaların nereye yerleşeceğine ilişkin sorumluluk Asım Gündüz'e verilmişti. Bu konuda Fransızlarla yapılan son görüşmeler anlaşmazlıkla sonuçlanınca hükümet Başkanı Celal Bayar Orgeneral Asım Gündüz'ü geri çağırmişti. Şükrü Sökmensüer o günlerde yaşanan gelişmeleri şu şekilde açıklamıştı: "Celal Bayar beraberine Mareşali ve beni de alarak, Numan Menemencioğlu da beraber durumu Atatürk'e arz etmek üzere İstanbul'a hareket ettik. İstanbul'da -hatırladığıma göre Haziran'ın son günleri idi- saat 14'te bizi gemiye kabul ettiler, Savarona yatına (İnan, 2011, s. 103-104). Sökmensüer, Savarona yatındaki durumu anlattıktan sonra oturma düzeninden bahsederek kendisinin Atatürk'ün tam karşısına geçerek oturduğunu belirtir. Sökmensüer, Atatürk'ün Celal Bayar'dan niçin geldiklerini sorduğunu, onun da Asım Gündüz ve heyetinin başarılı bir sonuç alamadan döndüğünü, bu amaçla kendisini ziyaret ihtiyacı duyduklarını belirtmişti. Unun üzerine Atatürk, Mareşal'den verilen direktifi açıklamasını istemişti. Atatürk, Mareşal'in izahatından sonra Sökmensüer'den bir harita istemişti. Sökmensüer haritayı temin etmiş ve ardından da Mareşal'in direktifini harita üzerine piyonları kullanarak işaretlemişti. Harita Sökmensüer tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün bacakları üzerine konulmuştu. Atatürk, Tevfik Rüştü'den de malumat almak istemiş fakat verilen cevaptan hoşnut olmamıştı. Yaşanan gelişmeye ilişkin olarak Numan Menemencioğlu'ndan da izahat isteyen Atatürk anlaşmaya dair uzun bir söylev veren Menemencioğlu'nu sabırla dinlemişti. izahatını sabırla dinlemişti. Menemencioğlu söz konusu anlaşmayı anlatmış fakat son maddesini dile getirmemişti. Bu da Şükrü Sökmensüer'in dikkatini çekmişti. Gayri ihtiyari kaşını kaldıran Sökmensüer'in bu durumu Atatürk'ün dikkatinden kaçmamıştı. Bunun üzerine Atatürk; "Çocuk, sen anlat bakayım" diyerek Sökmensüer'in konuyu açıklığa kavuşturmasını istemişti. Bunun üzerine Sökmensüer de yaşanan gelişmeleri özetlemişti:

"Paşam dedim. Fransızlarla olan anlaşmanın son maddesi, anlaşmanın tatbikini güç bir hale koymuştur. Belki de hiç tatbik edemeyiz. Bu maddeye göre; iş bu madde, 'mandater devletin menfaatini haleldar etmemek şartıyla tatbik edilir'i içeren bir maddedir. Şu halde mandater devlet isterse, menfaatime halel geliyor diye bunun tatbikini güçleştirir."

Şükrü Sökmensüer bu açıklamasından sonra Atatürk'ün Fevzi Çakmak'a dönerek yapılanları eleştirdiğini, hangi devlet olursa olsun bu eylemi işgal olarak değerlendireceğini belirtmişti. Bu oranda bir askerî gücü Antakya'nın merkezine yerleştirmenin doğru olmayacağını, buna karşılık Belen-Kırıkhan hattında bir bir-

liğin bulundurulmasının daha iyi bir sonuç almayı sağlayabileceğini söylemişti. Atatürk verdiği bu direktifi Sökmensüer'e şu cümlelerle yazdırmıştı: "Çocuk yaz. Kuvayı asliye Belen-Kırıkhan hattında olacak. Bundan bir tabur Antakya'ya yerleştirilecek. Bu taburdan bir bölük Bedirge/Batırğa nahiyesine konacak" Sökmensüer'e göre Atatürk bu yeni direktifin Fransızlar tarafından kabul edileceğini düşünüyordu (İnan, 2011, s. 104-106).

Şükrü Sökmensüer bu görüşmeden sonra Hatay Devleti'ni kurmakla görevlendirilmişti. Sökmensüer bu görevlendirmeyi ve ardından yaşananları şu sözlerle ifade etmişti:

"Ondan sonra bana Hatay devletini teşkil vazifesi verildi. 9 Ağustos 1938 günü Ankara'dan hareket ettim.1938'de 10 Ağustos'da Dört Yol'a vardım. Dört Yol'da Tayfur Bey'le (Sökmen) görüştük. Onun kaldığı otelde bir oda ayırttık kendimize. Fethi Bey (Başkonsolos) ayrıca sefir Cevat Açıkalın, Tayfur Bey ve ben dördümüz toplandık mahrem olarak. Benim maksadımın Hatay Devleti'nin teşkil olduğunu ve bu emri aldığımı izah ettim. Şu neticeye vardık ki: Hatay meclisi 40 kişilik bir meclis olacak ve takriben 6 kişilik bir bakanlar kurulu olacak. Bu bakanlar kurulunda kimler olacağını birer birer tespit ettik. Hatta, meclis reisinin, milletvekillerinin de kimler olacağını tespit ettik. Ermenilerden, Ortodokslardan, Araplardan kaç kişi bulunacağını; onları tespit ettik."

Yapılan toplantıda devlet reisiği ve diğer meseleler detaylı bir şekilde konuşulmuş ve karara bağlanmıştı. Özellikle devlet reisi konusu herkes tarafından merak ediliyordu. Sökmensüer devlet reisinin kim olacağına dair bir soru üzerine: "Pek tabii Tayfur Sökmen olacak" diyerek katı bir cevap vermişti. Buna karşılık Tayfur Sökmen'in tecrübesizliğini belirterek mazeret öne sürmesinden ve affını istemesinden sonra Sökmensüer duruma müdahale ederek; "Hayır, benim aldığım emir, Atatürk'ün emri budur. Devlet reisi siz olacaksınız." diye kesin bir karşılık vermişti (İnan, 2011, s. 116-117, 195).

Hatay Sorunu ve bu sorunun çözümüne yönelik çalışmaların bir bütünü olarak Hatay davası her konu üzerinde önemle ve titizlikle durmayı gerektiren bir özellik gösteriyordu. Dava aynı zamanda önemli derecede koordinasyon gerektiriyordu. Hatay davası hem dış hem de iç sorunlardan etkilenen bir yapıya sahipti. Dış sorunlar Fransızlar ve Suriyelilerle karşılıklı diplomasi çerçevesinde ele alınarak çözülmeye çalışılıyor, zaman zaman krizler de yaşanıyordu. İç sorunlar ise başta T. Sökmen ve A. Melek olmak üzere çeşitli kişi ve kesimler arasında oluşan gerginliklere bağlı olarak geliyordu. Sökmensüer Hatay davasındaki koordinasyon görevinin yanı sıra bu tür gerginlikleri ortadan kaldırmak, bu olmuyorsa en azından minimize etmek gibi önemli bir arabulucu vazifesi de görmekteydi. Yapılan işleri koordine etmek ve bu çerçevede kişiler arası koordinasyonu sağlamak onun önemle üzerinde durduğu ve gerekli gördüğü bir konuydu (TTK Arşivi MS-TS-5-30/30, s.2. ; TTK Arşivi MS-TS-5-32/32, s.2.).

Sancak'ın yönetiminin Türkiye ve Fransa arasında üstlenilmesinden hemen sonra seçmen yazımı çalışmaları daha planlı ve hızlı bir şekilde yapılmaya başlanmıştı (Akşam, 21 Temmuz 1938, s. 1, 13 ; 22 Temmuz 1938, s. 1 ; 23 Temmuz 1938, s. 2 ; 9 Ağustos 1938, s.1). Seçim sürecinin getirdiği gergin ortam ve buna bağlı olarak meydana gelen büyük olaylar her yerde endişe yaratmaya başlamıştı. Bu Türk askerinin Hatay'a girmesi için adeta bir zemin hazırlamıştı. Kriz dönemlerinin etkisi ve seçim döneminin yaklaşmış olmasından kaynaklanan olağanüstü gelişmelerden dolayı Türk askerinin Sancak'a girmesi mümkün olabilmişti. Bu gelişme sıkıyönetimin kaldırılmasını da sağlamıştı. Bölgenin yeni durumuna koşut olarak Cevat Açıkalın Sancak olağanüstü temsilcisi olarak atanmıştı. Yapılması planlanan seçimler çerçevesinde kurulan yerel seçim komisyonu çalışmalarını hızlandırarak, yeni seçmen yazımı ve hatalı seçmen kayıtlarının düzeltilmesi işlemlerini tamamlamak için uğraşıyordu. Yer yer çatışma ve karışıklıklara rağmen seçim kayıtları oluşturma çalışmaları sonuca ulaştırılabilmmişti. Bu çalışmalardan sonra, 1 Ağustos'da kesin olarak oluşmuş olan sonuçlara göre Türkler 35847 (22), Aleviler 11319 (9), Ermeniler 5504 (5), Araplar1845 (2), Ortodokslar 2098 (2), seçmen sayısına ve milletvekilliğine sahip olacak, diğer cemaatler 395 seçmen sayısına rağmen milletvekili çıkaramayacaktı (Ada, 2005, s. 179-180).

Dörtyol'da toplanan bir kurul devlet reisi, meclis başkanı, başbakan, milletvekilleri ve diğer önemli görevler için kimlerin seçileceğine dair çalışmalar yapmaya başlamıştı. Bu kurulda başta Şükrü Sökmensüer olmak üzere, Abdurrahman Melek, Tayfur Sökmen, Cevat Açıkalın ve İskenderun başkonsolosu Fethi Denli bulunuyordu.Sökmensüer Dörtyol'da yapılan toplantıda, Tayfur Sökmen ile Abdurrahman Melek arasında var olan ve uzun süreden beri devam eden gerginliğin giderilmesini sağlamakla işe başlamıştı. Bunun sağlanması milletvekillerinin belirlenmesinde mutabakatın oluşmasını oldukça kolaylaştırmıştı (Pehlivanlı ve Melek, 2011, s. 174).

Uzun süre çalışan bu kurul 22 kişilik milletvekili listesini iki farklı grup olarak belirlemiş ve toplam 44 kişilik iki liste hazırlamıştı. Devlet başkanı olarak Tayfur Sökmen adı öne çıkmış, Meclis başkanlığına Abdülgani Türkmen'in getirilmesi kararlaştırılmıştı. Abdurrahman Melek başbakanlığa uygun görülmüştü. Toplantıda, yeni kurulacak devletin hükümetini oluşturacak bakanlar kurulu da belirlenmişti. Şükrü Sökmensüer toplantıda alınan kararları Ankara ile istişare ettikten sonra tek listenin oluşturulması sağlanacaktı. Hatay Halk Partisi ile de görüşüldükten sonra liste kabul edilmiş olacaktı. Türk olmayan adayların belirlenmesi için Abdurrahman Melek görevlendirilmişti (Ada, 2005, s. 180 ; İnan, 2011, s. 194-195).

Seçimler, daha önce gelişen olumsuzluklardan dolayı ve buna bağlı olarak Türkiye tarafından gösterilen tepki sonucu ertelenmişti. Fakat seçimler, yeni gelişmeler çerçevesinde 9 Haziran'da yeniden başlamıştı. Yeni dönemde de olaylar olmuş ve bu olaylar Türkler aleyhine gelişmelere sebebiyet vermişti. Olumsuz bir şekilde yapılan

ağır propagandalar ve seçim için yapılan engellemeler devam etmişti. Fakat buna rağmen seçimlere devam edilmiş ve 22 Türk milletvekilliğinin kazanılması için yoğun uğraş verilmişti. Fakat, 15 Haziran 1938 tarihi itibarıyla Türklere karşı yapılan engelleme ve seçimi zorlaştırma çabaları sandığa giden seçmen sayısında düşüşe neden olunca durum değişmişti. Seçime daha önce verilen arada diğer kesimlerin taşınmalı kayıtlı seçmen sayılarını arttırmış olması seçimin ertelenmesi için bir gerekçe olmuş ve Türkiye bunu ivedi bir şekilde talep etmişti. Buna bağlı olarak MC Seçim Komisyonu'nun pozisyonu değerlendirilerek Hatay'dan ayrılması istenmişti. Sorun iki ülke arasında çözülmek üzere müzakere edilecekti. Bu amaçla Fransa ve Türkiye yeniden görüşmeye başlamıştı (Pehlivanlı, vd., 2001, s. 99-100). Bu gelişmelerin yaşandığı günlerde Fransa ve Türkiye arasında askerî anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma 3 Temmuz 1938 itibarıyla yürürlüğe girmişti (Pehlivanlı, vd., s. 103). Buna bağlı olarak dengeli güç esasına dayalı askerî birlikler Atatürk'ün emriyle Hatay sınırları içine girmişti (Pehlivanlı, vd., s. 101). Bu gelişme Hatay'da yapılacak olan seçimlerin güvenliği ve Türk halkının ehemmiyeti için atılmış bir adımdı.

Türk-Fransız askerî ve siyasî anlaşmaları sonucu seçimler için önemli bir zemin hazırlanmış oldu. Böylece seçimler Türk ve Fransız otoritelerinin denetimine geçmişti. Seçim işlerini ortak bir kurulla başlarında Cevat Açıkalın ve Fransız yüksek komiserinin temsilcisi Albay Collet bulunacaktı. Bunun sonucu olarak Collet, Hatay valis Melek ve Türk cemaati mümesili (Hatay Halk Partisi Başkanı) Abdül-gani Türkmen olmak üzere bir seçim komisyonu tertip edilmişti. Komisyon diğer cemaatlerden de temsilciler olarak seçim için hazırlıklara başlamıştı (Akşam, 27 Haziran 1938 ; Demirel, 2014, s. 264 ; Pehlivanlı, vd., 2001, s. 106-107). Komisyon seçmen yazımlarını yenileyerek hileli durumları tespit etmiş ve Hatay doğumlu olmayan Ermeni ve Arapları listelerden çıkarmıştı. Türkiye, baskı ve şiddet gösterilen bölgelerdeki kayıtları da yenilemişti (Pehlivanlı, vd., 2001, s. 107).

Oluşturulan seçim komisyonunun çalışmaları oldukça zor bir süreçten geçmişti. Kayıt işlemleri devam ederken Türkler aleyhine yapılan usulsüzlükler ve diğer olumsuz girişimlerin önlenmesi için çalışmalar yapılmıştı. Bu çalışmaları Şükrü Sökmensüer koordine ediyordu. Sökmensüer'in buna ilişkin olarak telefonla not ettirdiği 19.6.1938 tarihli şu bilgi mevcut durum ve bu durum devam ederken yapılanların anlaşılması ve yapılan işin zorluğunu göstermesi bakımından önemlidir:

"Türkler aleyhine kabanar farkın sebebi şudur: Türkler lehinde güya alınmakta olan bunca tedabire rağmen Antakya muntıkasında kayıt muamelesinin büyük mikyasta aleyhimize yürümesinin sebebi bidadetten beri tahkik edilmektedir. Aldığımız netice, bu aleyhte yürüyüşün, Kole'nin⁷ iki yüzlü politikasından ileri geldiği ve zahiren Türkler lehine hareket etmekle beraber el altından Alevilere Türk sandığına yazılmamalarını tenbih ettiği merkezindedir. Arzederim" (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No 01013454, Belge No 12, Ek No 33).

7 Fransa Yüksek Komiseri'nin temsilcisi Albay Collet.

Hatay'da yapılacak olan seçime yönelik tüm engellemelere ve seçimin kaosa yönelmesine dönük tüm kışkırtmalara rağmen, Türk tarafının ve özellikle Şükrü Sökmensüer'in içinde bulunduğu yoğun çalışmalar sonucunda seçmen yazımı tamamlanabilmişti.

24 Ağustos'ta yapılan seçimler sonucunda Türkler toplam 22 milletvekiliyle Melis çoğunluğunu kazanmıştı (Pehlivanlı, vd., 2001, s. 111-112). Seçimlerden sonra Hatay Halk Partisi bir beyanname yayınlamıştı. Halka yönelik yayınlanan bu beyanname şöyle denilmekteydi: *"Türkiye hükümetinin Hatay'ın istikbali için 20 seneden beri devam eden gayret ve fedakarlıklarına Fransa Cumhuriyeti dostane bir mukabelede bulunmuştur. Türkiye ve Fransa Devletleri'nin bu anlaşmayı daha ileriye götüreceğine, bu mesut neticeyi daha ziyade inkişaf ettireceğine ümidimiz büyüktür..."* (Akşam, 2 Eylül 1938).

Hatay Meclisi kırk üyede oluşuyordu. Kırk kişilik parlamentoda 22 vekille Türkler çoğunluğu kazanmıştı. Meclis, Eylül başında toplanarak Hatay Cumhuriyeti adı verilen bağımsız Hatay Devleti'ni ilan etmişti. Yaklaşık bir yıl bağımsız bir devlet olarak devam eden Hatay Devleti, 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi'nin aldığı kararla Türkiye'ye iltihak etmişti. Bu katılım kararından sonra, 7 Temmuz 1939'da, 3711 sayılı kanun çıkarılmış ve Hatay Türkiye'nin 63. vilayeti olarak kabul edilmişti (Demirel, 2014, s. 264).

Sökmensüer'in Hatay Vilayetini Kurma Çabaları ve Hatay Valiliği

Hatay'ın Türkiye'ye iltihak kararı almasından sonra koordineli çalışmalarla birleşmenin sağlanması için faaliyetler başlatılmıştı. Bu amaçla önce Fransa ikna edilmeliydi. (Pehlivanlı, vd., 2001, s. 130). Bu doğrultuda yapılan çalışmalardan sonra Türk-Fransız deklarasyonu imzalanmıştı. 23 Haziran 1939'da Paris'te imzalanan bu deklarasyon önemli kazanımlar sağlamıştı. Bununla ilişkili olarak, Türkiye ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik bir anlaşma da Ankara'da imza altına alınmıştı (Ada, 2005, s. 211). Hatay Devleti'nin Türkiye'ye iltihak kararı almasından sonra Türkiye Fevkalade Komiseri Cevat Açıkalın yönetimi devralmıştı (Ulus, 30 Haziran 1939).

Bu gelişmelerden sonra Hatay Vilayeti'nin kurulması için çalışmalar başlamıştı. 7 Temmuz'da Hatay vilayetinin kurulmasına ilişkin kanun çerçevesinde Antakya merkezli Hatay Vilayeti kurulmuştu. Hatay'a ilk vali olarak Hatay Sorunu'nun çözümünde olağanüstü çalışmalarıyla katkı sağlayan ve aynı zamanda hem Hatay Egemenlik Cemiyeti genel sekreteri hem de Emniyet Genel Müdürü olan İbrahim Şükrü Sökmensüer atanmıştı (Akşam, 24 Haziran 1939 ; Pehlivanlı, vd., s. 134).

Şükrü Sökmensüer, Hatay Devleti'nin iltihak kararından sonra hızla çalışmalara başladığını ve Hatay vilayetinin teşkili hakkında kanununun hazırlanması ve çıkarılması için yoğun bir mesai harcadığını söyler. Kanunun Türkiye Büyük Millet

Meclisi'nden geçirilmesi için yoğun bir çalışma yapmıştır (İnan, 2011, s. 118). Hatay vilayetine ilişkin hazırlanan ve Meclis'ten geçen kanunlar alkışlar eşliğinde kabul edilmişti (Akşam, 8 Temmuz 1939). Hatay Vilayeti'nin Türkiye'ye bağlanma işlemleri ve bunların kesinleştirilmesi 7 Temmuz'da çıkan yasa doğrultusunda olmuş, bu yasa çerçevesinde faaliyetler yürütülmüştür (Karakoç, 2009, s. 110). Şükrü Sökmensüer de bu aşamaların tamamlanmasından hemen sonra, 11 Temmuz 1939'da Hatay'ın ilk valisi olarak atanmıştır. Sökmensüer 18 Temmuz 1939'da Hatay'a giderek görevine başlamıştı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.1.2/87.68.6 ; BCA, 030.10/225.515.23 ; Karakoç, 2009, s. 114 ; İnan, 2011, s. 100).

Şükrü Sökmensüer vali olarak atandıktan sonra, Ankara'dan henüz ayrılmadan basına bir mülakat vermiş ve doğrudan Hatay'a gideceğini söylemişti. Ulus gazetesine verdiği mülakatta, Hatay'a gittiğinde ilk iş olarak Beylan'da bulunan abidede şühedanın⁸ huzurunda bir ziyaret gerçekleştireceğini belirtmişti (Ulus, 16 Temmuz 1939 ; Akşam, 16 Temmuz 1939 ; BCA 030-10-0-0_225-515-23).

Hatay Gazetesi, Şükrü Sökmensüer'in Hatay Valiliğine atanması dolayısıyla 30 Haziran 1939 "Valimiz Ne Vakit Gelecek" başlıklı yazıyı sütunlarına taşımıştı. Bu yazıda; *"Emniyet İşleri Umum Müdürü B. Şükrü Sökmensüer'in Hatay Valiliği'ne tayini haberi tahakkuk etmiştir... Hatay valiliğine tayini bütün Hataylılar tarafından sevinçle karşılanan sayın Bay Şükrü Sökmensüer layık olduğu şekilde istikbal edilmesi için şimdiden hazırlıklara başlandı"* denilmektedir (Pehlivanlı ve Melek, 2011, s. 297).

Sökmensüer, Beylan'a vardığı zaman burada buluna halka bir konuşma yapmış ve şöyle demişti: *"Sizlere Cumhuriyetin ve hür ve mesud anavatanın mesud havasını teneffüs ettirmek ana vazifemizdir"* (Akşam, 20 Temmuz 1939 ; Ulus, 20 Temmuz 1939). Sökmensüer burada yaptığı konuşmadan sonra Hatay'a gitmiş büyük merasimler ve sevgi gösterileri ile karşılanmıştı. Burada da bir konuşma yaparak Hatay Sorunu'nun çözümüne ve buna katkı verenlere dair önemli açıklamalarda bulunmuştur. Sökmensüer halka şu sözlerle hitap eder: *"Her şeyden evvel size Türk Cumhuriyeti'nin adaletini ve Türk inkılâbının esas kaynağı olan C.H Partisinin 6 umdesini getiriyorum."* Sökmensüer vatandaşları endişe içinde olmaktan ve düşmanca propagandalarda bulunmaktan uzak durmaya davet ederek cumhuriyet havasını teneffüs etmelerini ister. İşlerine sıkı bir şekilde sarılmaları gerektiğine yönelik temennilerini belirtir (Akşam, 20 Temmuz 1939). Sökmensüer mevcut belediye başkanının davetine icabet ederek burada da bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında: *"mazi unutulmuştur biz hâle ve istikbale bakacağız"* demek suretiyle amacını özetlemiştir (Akşam, 21 Temmuz 1939). Sökmensüer, Hatay halkından bazı kesimlerin bölgeyi terk edeceğine dair duyumlar aldığını, buna oldukça üzülüğünü söyler. Tahrikatlar sonucu oluşan bu duruma karşı durulması gerektiğini belirten Sökmensüer, Cumhuriyet'in herkesi kucaklayacağını, herkese sahip çıkacağını sözlerine ekler. Şükrü Sökmensüer asıl olarak kendi vazifesinin de bu olduğunu ve

8 İskenderun ile Antakya arasında bulunan Beylan kazasındaki 41. Fırka Şehitliği. Buraya bir çelenk koyan Sökmensüer bir de demeç vermiştir (Ulus, 19 Temmuz 1939).

bu tür olumsuzlukları önlemek için bölgede bulunduğunu dile getirir (Akşam, 21 Temmuz 1939).

Şükrü Sökmensüer, Hatay Sorunu'na ilişkin oldukça önemli ve kritik görevler icra etmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün oluşturduğu politikaların sahada uygulanmasında önemli katkılar sağlamıştı. Hatay anavatana katıldıktan sonra buraya vali olarak atanan Sökmensüer bu görevini 1942 yılına kadar sürdürmüştü. 1946 yılında parti çalışmaları vesilesiyle Hatay'a giden Sökmensüer halka bir konuşma yapmış ve önemli konulara değinmişti. Öetle; "Aziz Hataylılar; sizler 20 sene ızdırıp içinde kıvrandınız, başımıza ne belalar gelmedi? Ve hilâle kavuşmak için ne büyük kahramanlıklar, fedakarlıklar yaptınız" diyerek Hataylıların geçmişte yaşadıklarını anımsatmış, kendisinin de buna yakından şahitlik ettiğini dile getirmişti (Sökmensüer, 1946, s. 22).

Sonuç

Hatay Sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ortaya çıkan ve Milli Mücadele boyunca önemli aşamalardan geçerek 1939 yılında nihayete eren millî bir davadır. Başlangıçta Sancak meselesi olarak çözülmeye çalışılmış olsa da Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra üzerinde önemle durularak Türkiye Cumhuriyetinin hayati bir davası haline gelmişti. Bölgeye Hatay adının verilmesinden sonra Hatay Sorunu olarak birçok yönden ele alınarak çözümüne yönelik teşkilatlar oluşturulmuş, bu teşkilatlarda önemli bürokratlar görev yapmıştı.

İbrahim Şükrü Sökmensüer bu bürokratlardan biri olarak Hatay Sorunu ile yakından ilgilenmiş, çözümüne yönelik kritik görevler almıştı. Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak sorunun sahadaki önemli temsilcilerinden biri olarak, hem bölgede hem de Ankara'da koordinasyon görevi yapmış, bu çalışmaları ile Hatay Sorunu'nun çözümünde önemli bir paya sahip olmuştur. Şükrü Sökmensüer'in Mustafa Kemal Atatürk'ten aldığı direktifler doğrultusunda ve Türk hükümetiyle eşgüdüm içinde yürüttüğü bu çalışmalar bölge temsilcilerinin de katılımının sağlanmasıyla önemli bir aşamaya geldikten sonra istenilen sonuca ulaşmıştır. Yoğun ve yorucu çalışmalardan sonra ve Fransızlarla oluşan birçok krizin ardından elde edilen kazanımlarla önce Hatay Devleti kurulmuş ardından da iltihak yoluyla Hatay Vilayeti Türkiye'ye bağlanmıştır.

Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın anavatana bağlanmasından sonra vilayete ilk vali olarak atanmış ve bu görevi sırasında da önemli çalışmalar yaparak Hatay'ın Türkiye ile uyumunu tamamlamaya çalışmıştır.

Bugün dünyada ve Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler Hatay'ın ve buna bağlı olarak yakın coğrafyasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu bakımdan tarihte kazanılması için çok ciddi bir şekilde ve kararlılıkla ele alınan Hatay davasının önemi şimdi daha iyi anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Arşivler:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA 030-10-0-0_225-515-23.

BCA 030_18_01_02_87_68_6.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi , EBİS No 01013454, Belge No 12, Ek No 33/19.6.1938.

Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTK Arşivi)

Türk Tarih Kurumu Arşivi, MS-TS-5-25/25.

Türk Tarih Kurumu Arşivi, MS-TS-5-29/29.

Türk Tarih Kurumu Arşivi, MS-TS-5-30/30.

Türk Tarih Kurumu Arşivi, MS-TS-5-32/32.

Kitaplar ve Makaleler:

Ada, S. (2005). *Türk-Fransız ilişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Atay, F. R. (2006). *Çankaya -Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar-*. Ankara: Pozitif Yayınları.

Budak, Ö. (2002). *Sevr paylaşımı*. Türkler XV, (Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 835-845.

Budak, H. Ö. (2016). *Sömürgecilikte Jeopolitiğe*, Ankara: Öztepe Matbaacılık.

Demir Y. (2012). Hatay'da Siyasî Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası: Political Struggles in Hatay and the Turkey's Policy (1936-1938). *History Studies: International Journal Of History*, Prof Dr. Enver Konukçu Armağanı, 4 (Özel Sayı), s. 47-72.

Demirel, A. (2014). *Tek Partinin İktidarı; Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İstanbul: İletişim.

İnan, A. (2011). *Tarihe Tanıklık Edenler. Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karakoç, E. (2009). *Atatürk'ün Hatay Davası*. Bilig, Yaz/2009 sayı 50, s. 97-118.

Pehlivanlı, H. ve; Melek, İ. (2011). *Hatay Devleti (2 Eylül 1938-29 Haziran 1939): Devletten Millete Hatay Devleti; Bir Sadakat Öyküsü*. Ankara: Hatay Valiliği,

Pehlivanlı, H., Sarımay, Y. ve Yıldırım, H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*. Ankara: ASAM.

Soyak, H. R. (2016). *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sökmensüer, İ. Ş. (1946). *Halkla Bir Konuşma (Konuşan Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer)*. Antakya:Yeni Gün Matbaası.

Gazeteler:

Akşam, 27 Haziran 1938, Pazartesi, "Hatay'da İntihabatı Muhtelit Bir Komisyon Yapacak," s. 1, 10.

Akşam, 21 Temmuz 1938, Perşembe, "Hatay'da Yarın Yeniden Kayıd İşine Başlanıyor," s. 1, 13.

- Akşam, 22 Temmuz 1938, Cuma, "Hatay'da Kayid İşine Bu Sabah Başlandı," s. 1.
- Akşam, 23 Temmuz 1938, Cumartesi, "Hatay'da Başlayan Kayıt İşİ Süratle İlerliyor," s. 2.
- Akşam, 9 Ağustos 1938, Salı, "Hatay'da Muntehibisani Kaydı Dün Bitirildi," s. 1.
- Akşam, 9 Ağustos 1938, Salı, "Hatay'da Muntehibisani Kaydı Dün Bitirildi: Hatay Meclisi Ay Sonunda Teşkil Ediliyor, Mecliste 22 Türk Mebus Bulunacak," s. 1.
- Akşam, 2 Eylül 1938, Cuma, "Hatay Halk Partisinin Türk Halkına Beyannamesi," s. 1, 4.
- Akşam, 24 Haziran 1939, Cumartesi, "Hatay Anavatana Kavuştu," s. 1, 13.
- Akşam, 8 Temmuz 1939, Cumartesi, "Hatay Vilayetine Dair Kanunlar Mecliste Alkışlarla Kabul Edildi," s. 1, 7.
- Akşam, 16 Temmuz 1939, Pazar, "İlk Hatay Valisile Mülakat," s. 1, 4.
- Akşam, 20 Temmuz 1939, Cuma, "Hatay Valisi Beylan'da Mühim Bir Nutuk Söyledi," s. 6.
- Akşam, 21 Temmuz 1939, Cumartesi, "Hatay Valisi Antakyada Belediye Reisinin Ziyafetinde Bir Nutuk Söyledi," s. 4.
- Ulus, 30 Haziran 1939, Cuma, "Hatay Devleti Tarihe Karıştı," s. 1, 3, 6.
- Ulus, 16 Temmuz 1939, Pazar, "İlk Hatay Valimizin Gazetemize Beyanatu," s. 1
- Ulus, 19 Temmuz 1939, Çarşamba, "Hatay Valisi Hararetle Karşılandı," s. 1, 8).
- Ulus, 20 Temmuz 1939, Perşembe, "Hatay İlk Valisini Sevinç Tezahürleriyle Karşıladı," s. 1, 7.

